

bili kaj posebno, morda celo malo preveč razposajeni in preširni; ali moralčno izprideni nismo bili. Ravno naše nekoliko divje igre so nas varovale pred izpridenostjo in nas ohranile v nedolžnosti; in to je glavna stvar. Da pa tudi nismo divjali preveč, za to je skrbela užé z vso previdnostjo palica, s katero so stariši ukrotili naše preveč razburjene duhove.

S knjigami, kakor sem omenil užé, se nismo pečali kaj radi. Zdaj beró mnogo otroci. Vsaka šola ima užé svojo knjižnico. Imamo užé polne koše knjig, ki so spisane navlašč za mladino. Spisane so pač zato, da jih bere mladina, da se poučuje v marsičem, in da se pečá s koristnimi stvarmi, in da ne zabrede v pregrehe. To je namen tako imenovanih knjig za mladost.

Lep namen, to je res; ali ta namen je največ le samo namen; izboljšali nismo še mladine s tem. Žal, da je tako.

Prvič, — to govorim iz lastne izkušnje — se nahajejo v teh knjigah dostikrat izrazi in pogovori, ki bi lahko paradirali v vsakem romanu. Ne razumem, kakó mogó pisatelji pisati za mladino knjige, v katerih je popisano, kako se je zaljubil ta ali oni mladenič v to ali ono deklico, kako ji je razodel svojo ljubezen, kako je zarudela ona i. t. d. Take in enake prizore bral sem užé v nekaterih knjigah za mladino. Se vé, premnogo ni še tacih knjig, morda jih pride s časom še kaj več na svetlo. Razume se, da take knjige ne bodo izboljšale mladine, ampak jo le izpridile.

Drugič so premnogo otroške knjige previsoke za otroški razum, tedaj nerazumne otrokom. Najbolje je še, da se jih otroci hitro naveličajo; kajti kar jih ne zanimiva, to mora kmalu v kot. — In druge knjige so zopet preotročje. Take pa tudi ne prinesó nobenega sadú, kar ni težko umeti.

Tretjič so nekatere knjige zopet prepoučne. To so namreč one, ki so vse polne lepih nauk in modrostnih izrekov. Otrok potrebuje sicer dobrih nauk; ali ne sme se zadušiti z njimi. Kakor ga ne izboljša vedno poučevanje v dobrem, tako mu tudi ne koristi čisto nič taka prepoučna knjiga. Nehajmo tedaj s svojim večnim moraliziranjem.

Tako bi se dalo naštetí še mnogo napak, katere polnijo knjige za mladost. Slovenci nismo še ravno bogati v tej literaturi. Vender začeli smo z njo, in začetek je dober; da bi le ne zabredli v napake!

Akopram nismo nekdaj radi brali, vender nam je prišla le sim ter tje kaka knjiga v roke. Tako n. pr. „Lažnjivi kljukec“. Oj kolikokrat sem ga prečital! In „Pavliha“, kakó smo se smejali njega burkam! Ali kakó smo se zopet jokali pri žalostni zgodbi o „Genovefi“! Kakó nas je pretresla pravljica o „Repoštevú“, o „Erazmu iz Jame“! Nismo imeli dosti knjig na razpolaganje; a to je bilo dobro. Prečitali smo te, katere smo imeli, večkrat; in to nas je hranilo pred površnostjo in plitvostjo. O zdanjih otrocih se ne more tega reči; kajti beró več, nego mogó prebaviti.

Spisje v ljudski šoli.

(V. Burnik.)

(Dalje in konec.)

Da pa v spisji dosežemo kaj uspešnega, treba se je posebno in mnogo vaditi. Večkrat v tednu naj se učenci vadijo o tem, kar so v šoli slišali, da na določen način zapisujejo svoje misli. Učenci morajo pa tudi spisne naloge z veseljem napisovati.

Učitelj mora skrbeti, da pripravi za spisne naloge take tvarine, katera je učencevemu razumu primerna, a zraven tega tudi mikavna. Na dobrih vzgledih naj učencem pokaže, kako se spisne naloge izdelujejo. Posebno važno pa je, da učitelj tudi sam večkrat take naloge izdeluje, in jih potem, ko so učenci svoje spisali, prečita, da učenci iz njih razvidijo, kako se vrsté misli in kako lep je književni jezik. Kakor pri vsakem učnem predmetu, veljá tudi v spisji načelo: „Od znanega do neznanega, od lahkega do težkega“. Naj lažje spisne vaje so take, v katerih je naznačena tvarina in oblika. Kratak berilni sestavek naj se naučí na pamet in potem naj se napiše. Več se že zahteva od učenca, ako se mu dá tvarina, in on mora ji določiti primerno obliko; recimo, v kaki povesti se predrugači oseba, število ali čas. Zapiše se pa tudi lahko v pisemski obliki. Naznačena pa je lahko oblika, a učenec mora poiskati vsebino. Takí so, recimo, popisi po vzgledih, izpremenjevanje basni in povesti v druge. Slednjič izdelujejo učenci s pomočjo učiteljevo tudi take naloge, v katerih se mora iskati tvarina in oblika; recimo, prosti popisi, primerjanja in dogodbe. — Poglejmo še podroben načrt spisju! Kakor že poprej omenjeno, treba je v prvem šolskem letu posebno gojiti nazorni nauk. Misel, da ima prvo šolsko leto samo nalogo, da se učenci naučé čitati in nekoliko pisati, izpodrinila je nova šola. V nazornem nauku naj se tû obravnava ustmeno, kar bode pozneje spisna tvarina. Začénja naj se z imenovanjem rečí, katere učenec vidi v šoli, zunaj šole in domá i. t. d. Da si učenec rečí lože zapomni, treba je, da ga vadimo, da jih našteva po kaki določeni vrsti; opozorimo ga, da se imenitnejše rečí imenujejo pred manj važnimi; istotako, da rečí, katere se odlikujejo po svoji velikosti, popred imenujemo nego druge. Ako n. pr. naštevamo rečí v šoli, razvrstimo jih v šolsko opravo in učila. Tako se navadi učenec brez učiteljevega opozorjenja rečí uredovati, kar je razvitku učencevega uma vsakako zeló važno. Za tem sledí popisovanje rečí po učiteljevih vprašanjih: Kaj je reč? Kakšni so njeni deli? Kdo jo je naredil? Čemu je? Iz česa je? Opomniti je tû, da ako bi se tû preveč površno a pa tudi, ko bi se prenatánčno ravnalo, bi bilo to le na kvar temu pouku. Kadar se obravnava ene vkupine dokončá, sledé naj k tej primerne povesti, uganke in pregovori. Povest naj učitelj jedenkrat ali dvakrat pové, potem naj jo pa takoj zahteva po vprašanjih. Vselej naj izprašuje to, kar je pripovedoval. To so glavna sredstva, s katerim učencu jezik razvežemo. Nekaterih povesti naj se učenci po učiteljevem navodu tudi naučé na pamet. Ko jih dobro znajo, učé naj se jih izpreminjati, recimo: spol, število, osebe, čas. Takih povesti imamo nekaj v Abecedniku, nekaj v berilih. Zraven tega moramo gledati pa osobito na to, da si učenci navadijo toliko urno in gladko pisati, da morejo koncem šolskega leta eno-, dvo- in večzložne besede, v katerih se zlogi ne začénjajo z dvojnimi soglasniki, po narekovanji učiteljevem zapisati, zraven tega pa tudi besede iz knjige in s table pravilno prepisovati. Učenci se ne smejo navaditi besede po črkah prepisovati, ampak celo besedo na enkrat. V tem je treba vsakdanjih vaj. Nazornemu nauku naj se po učilnicah s poludnevним poukom odloči vsaj poludrugo uro na teden, a v onih s celdnevним poukom in enim oddelkom pa po 2—3 ure. Kjer se poučujeta ob enem dva oddelka, naj imata nazorni nauk tudi vkupno. Drugi oddelek ponavlja tvarino I. oddelka; vsakako pa se mora od učencev tega oddelka več zahtevati. Zraven tega naj se v drugem oddelku nazorni nauk nadaljuje in razpravlja sledeča tvarina: 1. lastnosti rečí po barvi in obliki; 2. notranje lastnosti rečí; 3. mnogovrstne lastnosti rečí; 4. lastnosti živali in oseb; 5. nasprotnost lastnosti; 6. delovanje rokodelcev, stanov, živali, rečí; 7. kaj se z osebami in rečmi godí; 8. katere dela imajo osebe in rečí; 9. čemu je kaka oseba ali reč; 10. kaj osebe ali rečí delajo (predmet); 11. kraj, način, čas, vzrok, zakaj se kaj dela ali godí; 12. odgovarjanje vprašanjem: čegav, koga,

česa, komu, čemu, koga, kaj, pri kom, pri čem, kje, s kom, o čem, o kom, s čim, kam, pred kom, pod, nad. — Učí naj se tudi ustmeno po kratkih popisih druge reči popisovati. Kadar se čita kako berilo, katero je primerno, da se more kaj izpremeniti, naj se vselej to stori. Kar se tiče pismenih vaj, naj prvi čas ne segajo dalje, kakor do prepisovanja in narekovanja in do tega, da se izdelujejo prve slovnične naloge. Ko v slovnici pridemo do samostalnika, začno učenci napisovati reči, katerih so se popred učili v nazornem nauku. Učitelj naj se o tvarini popred z učenci temeljito pogovori, potem pa napiše na tablo, da jo učenci v prvič prepisejo, v drugič pa na pamet prepisejo. Za spisne vaje nam tu nij treba tvarine drugod iskati; naznačenih je v berilu mnogo nalog v izdelovanje. Ko se preide k pridevniku, uporabljamo za spisne vaje lahko lastnosti reči, katerih so se učenci učili v nazornem nauku. Da postanejo te vaje mikavnejše, sledé tu že lahko kratki popisi, v katerih se nahajajo pridevniki. Uporabljajo se posebno popisi takih reči, katerih deli imajo nasprotno lastnosti. Pri glagolu napisujejo se isto tako djanja, o katerih se je govorilo pri nazornem nauku. Spisujejo se pa tudi kratke povesti na pamet. Ako hočemo učnemu smotru v spisji vsaj nekoliko zadostiti, ne preostaja nam družega, da moramo v tretjem razredu oziroma oddelku spisni načrt četrtega šolskega leta zediniti z onim tretjega. Ko bi se hoteli ravnati natančno po učnem načrtu za Kranjsko, prebavili bi učenci v četrtem oddelku, kateri večinoma tudi četrto šolsko leto obsega, premalo učne tvarine. Drugo berilo ima zadosti spisnih vaj, da učitelju ni treba drugod tvarine iskati. Opomniti bi le bilo, da bi se pri izpremenju povesti v druge lahko umestila pisma v izpremenjevanje iz indirektnega v direktni govor, n. pr.: „Piši svojemu součencu I., da si iz šole gredé izgubil svoje berilo itd.“ Taka pisma so zelo zanimiva in poučljiva.

Za IV. razred oziroma oddelek zahteva učni načrt, da se prebavi spisna tvarina 4., 5. in 6. šolskega leta. Zato je treba to učno tvarino kolikor mogoče strniti, da učenec, ker je zadnje leto v šoli, vendar šolo zapustivši dobí soboj to, kar mu bode v vsakdanjem življenju najpotrebnejše. Začenja naj se z načrtom III. razreda s tem razločkom, da so naloge lahko nekoliko obširnejše in težje, ker so učenci že v slovnici in pravopisji bolj izurjeni.

1. Spisi v III. berilu se učé na pamet in potem se spisujejo.

2. Prečitana berila spisujejo se po vprašanjih, katera naj bodo pri obširnih berilih taka, da se po njih zapiše, kar je najiminennejšega. Katera berila so zato najprimernejša, to se ravná po učnih predmetih. Jemljó naj se za to vrsto spisnih vaj berila iz zgodovine, prirodopisja in zemljepisja.

3. Kratke basni in povesti, katere učitelj enkrat ali dvakrat prečita, naj se napisujejo; lahko tudi v pisemski obliki.

4. Izpremenjajo se berila. Zato so v tretjem berilu pripravni spisi: „Kovač in krojač“, (Čevljar in zidar). „Sraka in golob“, (Vrabc in škinkovec). „Človeški udje se vpró“, „Državlani se vpró vladarju“ (vojaki, kupci, kmetje). Praprotnikovo spisje in drugo berilo ima dovolj tacih spisov, kateri se dadó izpremeniti. Tu naj sledí takoj pismo, po katerih se dadó druga preobraziti. Pripravna so v to svrhu v Praprotnikovem „Spisji“*) razni listi, kateri se lahko različno izpremenjajo. Tudi pridjane naloge se lahko razno izdelujejo. Naloge, katere se ne dadó nikakor po nobenem vzgledu izpremeniti, naj ostanejo za oni čas, ko jih bode učenec morda po kakem načrtu spisati mogel. Isto tako lahko učenci po vzgledih napisujejo naročilna pisma, zapisnike (inventare), izpiske

*) „Spisje v ljudski šoli“. Četrtega popravljenega, in po učnih črtežih uredjenega natisa. Spisal Andrej Praprotnik. Veljá zvezano v platnenem hrbtu 32 kr. Naprodaj pri M. Gerberji v Ljubljani.

(konte), izgovorne liste, pobotnice in vozne liste, osobito poštne in nekatere prošnje. Zraven tega naj tû sledí nauk o poštnih nakaznicah, katere naj se tudi napišejo, ako je mogoče, o dopisnicah in nadpisih (adressen). Posebno te naj na papir zavitkove velikosti prav pogostoma napisujejo.

5. Napisujejo se prečitana berila, popisi in pisma, katerih tvarina je le z glavnimi besedami naznačena, lahko tudi o pisemski obliki, n. pr.: „Raj pod lipo pri Zilanih“, „Bohinjsko jezero“, „Postojinska jama“, „Toplomer“, „Gasilna brizglja“, „Kos“ itd.

6. Pesmi se prevajajo v prozo, n. pr.: „Mravlja s kobilico“, „Sraka in mlade“, „Jablan in smreka“, „Spartanka“. Tvarina mora se v šoli jedrnato razložiti, drugače ne dosežemo svojega namena.

7. Razlagajo se pregovori, izreki, govorne podobe prav na kratko.

8. Prosti popisi. a) Za reči po vprašanjih: „Kaj je reč?“ Kateri in kakošni so njeni obstojni deli? Kdo jo naredí in iz česa? Čemu je? Kakšna je reč po vnanji podobi? Kakšna je po potrebi? Kje se nahaja? Kaj se ž njo godí? itd. b) Za živali: H kateremu plemenu se prišteva? Kakšni so njeni deli? Kakšne barve je? Ob čem se živí? Kje biva? Kaj koristi? Kaj škoduje? Katere posebne lastnosti ima žival?

9. Primerjajo se osebe in reči. Učitelj naj učencem kaže, kako se z uporabo prejšnjih vprašanj taki spisi sestavljajo.

10. Napisujejo se dogodki v pisemski obliki po nekoliko naznačenem načrtu.

Omenim naj tudi še spisnih vaj v ponavljavni šoli. Ko bi bila naša ponavljavna šola taka, kakor bi v resnici morala biti, t. j., da bi učenci, zadostivši postavnim trjativam vsakdanje šole, vstopili v njo, potem bi učitelj v tej šoli lahko in prav plodovito poučeval. Ponavljavna šola bila bi nadaljevalna šola; učitelju bi ne bilo muka, ampak njegovo veselje. V današnji ponavljavni šoli, katera vzprejema učence raznovrstnega znanja, učitelju z najboljšo voljo ni mogoče doseči dobrega uspeha. Upamo, da bode nova šolska postava v tem oziru za Kranjsko boljša, da bodo v ponavljavno šolo ustopili učenci z potrebnimi vednostmi ljudske šole. Pri učencih, kateri so trjativam vsakdanje šole zadostili, naj bi se držali sledečega načrta: Spisujejo naj se po vzgledih 1. naročilni listi; 2. zapisniki (inventari); 3. izpiski (konte); 4. ponudni listi; 5. izgovornice, naznanila in okrožnice; 6. prošnje; 7. pobotnice; 8. hranilni listi; 9. vozni listi (poštni); 10. spričala; 11. telegrami; 12. testamenti; 13. pisma raznega obsega po načrtih.

Ako moremo učence prisiliti, da izdelujejo tudi domače naloge, stori se v ponavljavni šoli lahko še jako mnogo; učenci se ravno v spisji zeló izurijo. Splošno naj konečno še omenim, da naj učitelj pri izbiranju tvarine za spisne vaje pazi posebno na to, da naloge ne bodo pretežke in predolge in da bodo lahko umevne. V prvem začetku spisovanja naj učenci pišejo v kratkih, prostih ali razširjenih stavkih, še le v zadnjih letih naj uporabljajo tudi zložene stavke.

Da ostane učna tvarina nepremakljiva last učenceva, da mu bode nauk v spisji istinito koristil, naj se učitelj za ta nauk vestno pripravlja in potem učencem izdelane naloge neutrujeno popravlja.

Kar se tiče poprave, naj učitelj napake s posebnimi znamenji označi. Naloge naj popravlja učenci, ali v pričo učitelja, ali domá. Naloge z mnogimi napakami morajo se še enkrat prepisati!

Vsak učenec naj ima zraven zvezka, v katerem so popravljene naloge, še posebno pisanko, kamor naj se vsak teden prepíše vsaj ena najvažnejših nalog. Prepisane naloge naj učitelj še enkrat pregleda in zapiše v njej prejšnji red, kakor tudi red iz lepopisja.

Ako je le mogoče, naučé naj se tudi učenci večino izdelanih nalog na pamet, kar jim ne dela nikakoršne teže, ker so jih dvakrat ali trikrat izdelali. Ako je bil učitelj pri tem svojem poslu priden in je znal spisno tvarino dobro izbirati; ako je učenec z vračunjeno ponavljajno šolo hodil šest ali sedem let v šolo, smelo rečemo, da je učenec navadnih duševnih zmožnosti, izstopivši iz ljudske šole, dosegel v spisovanji toliko spretnosti, da mu v praktičnem življenji ne bode treba iskati pomoči.

Knjiga Slovénka

v

XVIII. veku.

VII. Pavel Francišk Klapše (Clapshe), roj. okoli l. 1688 v Kostelu, protonotarius Apostolicus, korar Pičanski v Istri, mož iskren in sloveč, farman ali župnik v Tomaju (1732 — 72), kjer je umrl 31. jan. 1772 in je pokopan v rakvi pred vélikim altarjem v cerkvi sv. Petra in Pavla (Vid. Zg. Danic. 1879 l. 33. 52.). Spisal je

a) *Synopsis Catechetica* Tu je: Zbrani Nauk karšanski . . . skuzi Paula Francisca Clapšeta . . . Labaci typ. A. Fr. Rejchhardt. 1743. 8°. 110. — b) *Synopsis Catechetica* Tu je: Zbrani Nauk karšanski, u' kratkih besedah zapopaden, taku dobru za podučiti te nevedne u' karšanski Véri, koker tudi viža te prečastite Molitve S. Roženkranca, si svojmi skriunustmi, inu Odpustki. Nucne Buquice Vsem častitim inu vissoku urednim Gospudam Farmanam inu Dubounim Pastirjam, te nyh paši podložne Karšanske Oučice podučiti. Vkup zbrane skuzi Paula Francisca Clapsheta, Farmana Tomaiske Fare Teržaške Škoffie. Zdei pak u' drugo na bulši krainsko spraho u' druk daine inu pobulšaine. U' Lublani, Per Annae Elisabethae Raichhardtouke Uvedove 1757. 8°. 96.

V prvem natisu a) poklanja knjižico za naslovom, v oblikah malo slabejšim, D. Leopoldo Josepho Hanibaldo . . . Comiti à Petazziis . . . Episcopo Tergestino. Nato poje „Lectori Candido“: Non hic arma leges, humano imbuta crnore, — Non Veneris furias, saevosque Cupidinis arcus . . . Divinum est, quodcunque leges . . . libellus — Iste docet, non mole quidem, sed pondere rerum — Summarum facili, quas continet ordine, longe — Maximus etc. — Admonitio kaže, da je P. Fr. Clapshe, Parochus in Tomai, nauke v tej knjižici po drugih sostavil, zbral in sam le nekoliko pomnožil . . . „Catechismus ali podučenie eniga Christiana u' tih nar bel potrebnih Štukih te Keršanske Vére“, razlaga str. 6 — 38 v desetih „Odločkih“. Viža ali Šega moliti ta Sveti Roženkranc Marie Divice st. 38 — 72. Lytanie Lauretanske. Exhortatio Ad Sponsos (str. 80 — 85): „Izvoleni k' zakono namenjeni Paar. Ta stan kateremo vi želite perstopiti, je vsegamogočni Bug kmalo po stvarjejnio tega svetá, inu človeka v' temo Paradižo gori postavil, inu skerbnu u' temu pogublejnio tega gmain potupa ohranil. Letà stan je Christus u' ti postavi te gnade pričejoč u' Kani Galilaeij ciral, z' pervim čudežam počastil, ja celu k' usokusti eniga svetiga Sacramenta povihšal . . . itd“. Hymnus in Dedicatione Ecclesiae (Urbs Jerusalem Beata — Dicta pacis visio etc.). Peissem od Vére (Kateri oče v' Nebu priti, — Ta ima vero ohraniti: — De je en sam edyni Bug, — De so pak try Peršone, — Bug Oča, nu Syn, nu S. Duh, — Tu je Sveta Troyca itd.). Memoriale Pastoris boni munus brevi faciliqne methodo comprehendens (str. 91 — 110). Regula vitae (Fide Deo, dic saepe preces etc.). Iz „Memoriale“ bodi na pr. Observanda de